

Landloperij en bedelarij : 100 jaar eēenzaamheid

De Belgische Wet ter beteugeling van landloperij en bedelarij kruipt stilletjes naar 27 november 1992 toe. Het zal haar 101° verjaardag zijn, een (te) respektabele leeftijd voor deze wet. Is ze dan zo succesvol of onmisbaar? De thuislozenzorg in Vlaanderen vindt van niet: de wet verhelpt niets aan de problemen van landlopers, kriminaliseert hen alleen en is compleet achterhaald door het recht op bestaansminimum en het recht op hulpverlening voor iedere burger. De afschaffing van de verouderde wetgeving werd een jaar lang sterk bepleit in het vooruitzicht van de honderste verjaardag ervan. Alert liet bij die gelegenheid in zijn Editio (10/91) zelfs een stevig ballonnetje op om de vrijkomende opvangruimte dan maar te benutten voor 'landenlopers'. Het mocht voorlopig allemaal niet baten. Maar omdat de aanhouder wint, blijven we de 100-jarige gretig plagen, dit keer met een onverhulde terugblik naar de tijd van toen, de tijd waarin de oude dame geboren werd. Wat bezielde de makers? Welke zoete woorden spraken toch de politieke feeën aan haar wieg, dat haar een zo lang leven beschoren werd?

Namen met scharnieren.

Elk fin-de-siècle zal wel overeenkomsten hebben. Zo vertoont de economische situatie op het einde van de vorige eeuw markante gelijkenissen met de huidige conjunctuur. Het élan van de eerste industriële omwenteling was gebroken en de fabrikanten kampten met afzetmoeilijkheden. De trieste gevolgen van die crisis lieten zich ook breed en diep gevoelen. Vooral de onderste lagen van de bevolking zagen zwarte sneeuw, zowel in de steden als op het platteland. Vele keuterboertjes migreerden noodgedwongen naar de stedelijke centra om daar de massa werklozen aan te vullen. Anderen geraakten op de dool...

Die toename van verpauperden, die bedelend of zwervend door het leven probeerden te geraken, bleef toen voor de wetgevers niet onopgemerkt. En dus oordeelde het selekte klubje heren, dat in de Kamer bijeenkwam, dat de tijd rijp was om een nieuwe wet ter beteugeling van landloperij en bedelarij uit te vaardigen. In de debatten namen de kamerleden geen blad voor de mond. Dat hoefde ook niet, ze waren 'onder ons'. Want al waren er twee politieke frakties, de katholieken en de liberalen, ze stonden elkaar niet naar het leven. Waarom ook? Allen waren gefortuneerd of universitair gevormd, een groot deel onder hen had een naam met scharnieren en blauw bloed in de aderen. Zonder uitzondering debatteerden ze in het Frans. Een homogene groep, de 'hebbers', verkozen door amper 130.000 cijnskiezers.

Hoog vanop hun parlementaire troon keken ze neer op de onderste sport van de samenleving en velden hun oordeel.

Laat ons een kijkje nemen op de ideeënwereld, waarin toen een nu nog steeds geldige wet tot stand kwam.

Een kwestie van sociale hygiëne.

Een verklaring voor de groeiende stoet zwerfers en bedelaars moest de Kamerkommissie niet verzoeken, al was dat dan geen economische of sociale verklaring, want daar kon voor de heren Kamerleden geen sprake van zijn:

"Bedelarij en landloperij dragen het besmettelijk karakter met zich mee van een makkelijk leven en een ongeorganiseerde vrijheid, die steeds bredere lagen van de bevolking bereikt en perverteert. Het voorbeeld en de besmetting van luiheid, onbedachtzaamheid en verderfelijke zeden doen 't volk ontaarden en brengen ze van het rechte pad. Het volk dat voordien nog eerlijk en werklustig was en moedig de armoede en behoefte bestreed."

Deze slechte invloed van bedelaars en landlopers te beperken, was één van de belangrijkste bekommernissen van de geestelijke auteur van het wetsontwerp, minister van Justitie Lejeune. Zijn naam leeft nu nog voort in de wet Lejeune, die gedetineerden na goed gedrag op 1/3 van de straftijd vrijlaat. We kunnen dus wel aannemen dat het om een zeer humaan man ging. Wat overigens wel blijkt uit zijn toespraak voor de Kamer:

"Iedereen betreurt de noodzaak om in bedelaarsgestichten, die in ons land zo'n 4000 individuen herbergen, het bezinsel van onze bevolking te verzamelen. Maar hoe kan men erover denken die vergaarbakken af te schaffen? Tegen besmetting helpt alleen quarantaine!! Het belangrijkste voor die individuen is dat ze de zedelijke bezoedeling onder de bevolking niet verspreiden en hun verwerpelijke gewoontes niet propageren. Het gebeurt nochtans dat men in die beerputten ongelukkigen tegenkomt, die door een helpende hand op het goede pad hadden kunnen blijven. De regering wil beantwoorden aan die eerste zorg: in de bedelaarsgestichten de goeden van de slechten scheiden. Aan de enen hulp in ongeluk bieden en jegens de anderen voorzorgen van sociale hygiëne nemen."

De akties van Thuislozenzorg Vlaanderen hadden in zijn ogen geen genade gekend, dat is duidelijk. Volledig in de lijn van die morele bezorgdheid is er trouwens een nogal onverwacht staartje aan de wet: behalve bedelaars en zwerfers werden ook 'bijlopers van vrouwen' ondergebracht in de gestichten. Bijlopers van vrouwen? Souteneurs dus, pooiers...? Bestrafing door een rechtbank vond Lejeune hoe dan ook te min. Een strafrechterlijke maatregel staat immers in verhouding tot de graad van schuld en zou bijgevolg slechts enkele jaren van opsluiting betekenen:

"Strafrechterlijke repressie heeft geen vat op deze onzindelijke wezens. Wat nodig is, is ze gedurende zeven jaar op te sluiten. Wat betekent immers een jaar in een cel in het soort van leven dat ze lijden? Niets dan aangenaams, als het in de winter is of de zaken slecht gaan."

Detentie, een weldaad!

Voor de Kamerleden weegt de morele dimensie het sterkste door: wie zwerft, bedelt... arm is, heeft dat aan zichzelf te danken en moet achter slot en grendel om zijn levenswijze niet verder te verspreiden. Maar die thesis ging niet over de hele lijn op. In de gestichten bevonden zich immers ook 'elementen', die wel genade konden vinden in de ogen van de Heren. We laten minister Lejeune zelf uitleggen waar den bompa één eeuw geleden terecht kwam, alvast niet op VTM.

"Er zijn nog tal van gemeenten die geen ouderlingentehuis hebben en de tijd dat men zal zeggen dat ouderlingen daar horen en niet in een bedelaarsgesticht is nog ver. Men stuurt zelfs bejaarden van twijfelachtige zedelijkheid naar Geel. Ik zelf zie ze liever te Hoogstraten dan te Geel. In principe zou een bedelaarsgesticht geen asiel voor gebrekkige bejaarden mogen zijn, maar momenteel is het een ouderlingentehuis dat we niet kunnen missen."

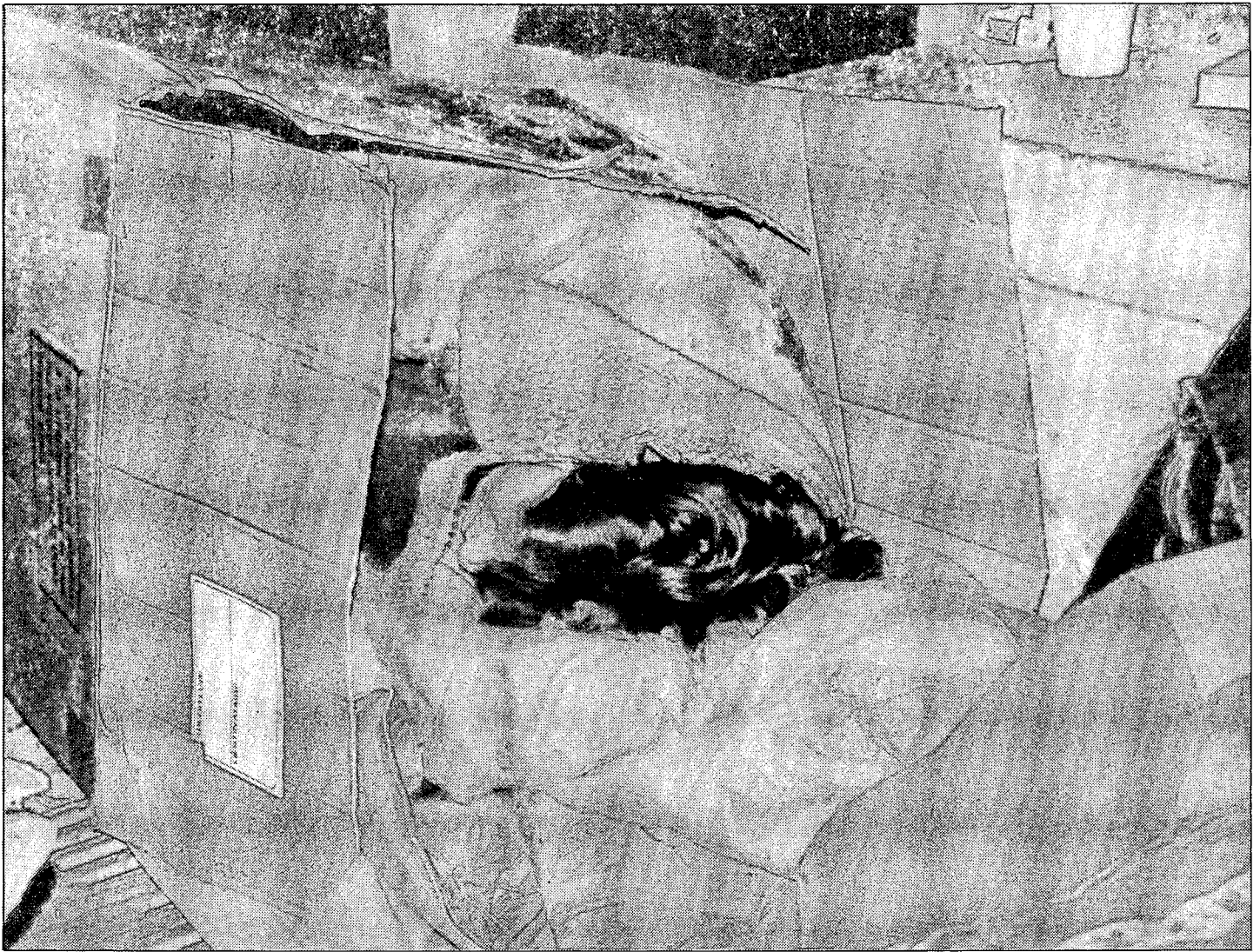
Ligt daar een mogelijke besparing in de bejaardenzorg? Weer een ballonnetje. Trouwens, kan een weldaad als detentie wel iemand geweigerd worden? Lejeune zou dat inhumaan gevonden hebben, meer zelfs, de weldadigheid van deze wettelijke maatregelen zijn zo groot, dat sommigen zich er spontaan aanboden.

"Stel een persoon die geen centieme bezit en brood mist. Hij is ver van zijn haard en bedelt gewoonlijk niet. Maar de nood is hoogst en hij schikt zich in zijn lot om te bedelen. Het is niet de hem gegunde aalmoes die hem voorthelpt. Voor de rechter verschenen zal hij bekennen slechts één keer gebedeld te hebben. En de vrederechter zal hem de gunst verlenen hem naar een tehuis te sturen. Hij heeft de zekerheid dat de strengheid van de wet slechts de beroepsbedelaars en de verdorven zwerfers treft. Maar voor de persoon, die maar een keer in zijn leven bedelde, kan de maatregel een weldaad zijn."

"Personen die zonder werk zijn, bieden zich aan bij de gemeentelijke administratie en zeggen dat, afgesneden van een inkomen, hen geen andere uitweg blijft dan zich naar de bedelaarsgestichten te begeven. Ze hebben gehoord dat er plaatsen zijn waar werklozen terecht kunnen en waar ze tijdelijk gevoed worden."

Een premie voor onwelzijn.

Toen al kregen de gedetineerden in de gestichten werk ter verbetering van hun zedelijke houding. Dat werk in een 'sociale werkplaats' werd gedeeltelijk betaald en die som vormde bij invrijheidstelling de uitgangspremie. Dat is 100 jaar later niet anders. De Kamerleden van toen stonden er wel op dat er gedeeltelijk in natura, gereedschappen en kleding betaald werd. Dit laatste om te voorkomen dat "sommige individuen zich na hun invrijheidstelling opnieuw aan losbandigheid,

dronkenschap en luiaardij zouden overgeven, en onmiddellijk de uitgangsmassa die ze vergaard hebben verkwisten en weer op kosten van de gemeenten zouden vallen." Maar ook dit laatste is helaas – honderd jaar later – niet anders.

Ondanks de in onze oren gepeperde taal was de wet van 1891 veel milder dan de voorgaande: er kwam een wat meer gedifferentieerde aanpak van verschillende groepen. Bejaarden, werklozen, bedelaars voor de eerste keer, ... Wie aanzien werd als 'ongelukkige' kwam in een toevluchtshuis terecht en kreeg een klemente behandeling. Wie gebrandmerkt werd als 'verdorven zwerver' of 'beroepsbedelaar' kreeg een strenger regime te verduren in de eigenlijke bedelaarsgestichten. Maar uiteindelijk bleef de wet een instrument in handen van de machtigen om de straat schoon te vegen. Of de wet veel verholpen heeft, valt dus te betwijfelen. Het zachtjes uitdoven van het zwervers- en bedelaarsprobleem zal wel eerder een gevolg zijn van veranderingen in de samenleving. De goedkeuring van de eerste sociale wetten, de doorbraak van de arbeidersbeweging, het algemeen stemrecht speelden daarin een meer cruciale rol. Het komt er dus alleen op aan te beseffen dat deze wet hoedanook de kontekst waarin ze tot stand kwam lang heeft overleefd. Overjarig heet dat.(R.S.)